DAYOSISI YA KAKAMEGA
MWONGOZO WA KARATASI YA PILI

1. MAJIBU YA UFAHAMU

a) Hali duni AU
Nafasi yake ni jikoni (Yoyote 1×2=2)

b) Jamii imemfanya mwanamke kuwa mjakazi/imemtwika majukumu mengi ya sulubu kama vile kulima, kuchanja kuni, kufua, kuteka maji n.k. (alama 2)

c) Kila afanyalo mwanamme, mwanamke vilevile aweza kufanya. (alama 1)

d) Mwanamke wa kisasa huenda shule
Yeye huzifanya kazi zote afanyazo mwanamume kama ualimu, udaktari, uhandisi n.k si mama jikoni kama wa hapo awali
Ana sauti yaani anatetea haki yake
Anajikimu si kama awali aliyetegemea mume
Hufanya maamuzi mwenyewe si kama wa awali aliyeamuliwa na mume (Zozote 3×1=3)

e) Amehiari kumkubali japo shingo upande. (alama 1)

f) i)Kuwa mwanamke anapaswa kumzalia mumewe watoto na daima kuwa mwandani wa vijungu jikoni
ii)Mwanamke kuamuliwa mambo na mwanamume
iii)Anapaswa kufyata ulimi (zozote 3×1=3)

g) Maana ya
   i. Tamalaki-kuwa na uwezo
   ii. Ukatani-umaskini
   iii. Taasubi za kiume-ubabedume
   -mwanamume kujiona bora (alama 3)

2. UFUPISHO/MUKHTASARI (alama 15)

a) (3 zozote, 1 mtiririko)
- ✓ Uhaba wa mvua
- ✓ Shughuli za binadamu kama vile kilimo, unyunyiziaji maji na ukataji miti
- ✓ Kiangazi
- ✓ Hali ya el ninyo
- ✓ Mabadiliko ya hali ya anga

b) (5 zozote, 1 mtiririko)
- ✓ Madhara ya ukame ni mengi
- ✓ Madhara ya kiuchumi, kimazingira na hata kijamii
- ✓ Kupungua kwa mimea na mavuno
- ✓ Dhoruba yam changa
- ✓ Njaa na magonjwa
- ✓ Kuathiriwa vibaya kwa makaazi ya wanyama wa nchi kavu na majini
- ✓ Uhamaji
- ✓ Ukosefu wa maji
- ✓ Ukosefu wa umeme
- ✓ Uhasama kwa jamii
- ✓ Mioto

c) (4 zozote, 1 mtiririko)
- ✓ Kuhifadhi maji
- ✓ Kutumia mbinu za kupunguza chumvi na kemikali zingine zilizomo kwenye maji ya bahari
- ✓ Kufanya utafiti kuhusu hali ya anga ili kupanga mikakati ifaayo kukabiliana na hali hiyo
- ✓ Kuwa na mpangilio mzuri wa matumizi ya ardhi
- ✓ Upanzi wa mimea inayozuia mmomonyoko wa udongo
- ✓ Kubadili aina ya mimea inayokuzwa sehemu fulani

Wale-kiashiria cha mbali✓

9) i) kudhihirisha sauti ya king'ongo. m.f. ng'ombe

ii) Kuonyesha sauti/silabi Fulani imedondoshwa kwenye neno k.m
n'sasa-ni sasa

iii)Kuonyesha kuwa tarakimu Fulani imedondoshwa m.f Alizaliwa mwaka' 99 (1×3=alama 3)

4. **ISIMUJAMII** (alama 10)

a) Sifa za sajili ya viwandani

- ✓ Matumizi ya msamiati teule-unda
- ✓ Kuchanganya ndimi-nani yuko duty
- ✓ Sentensi ndefu ndefu ili kutoa taratibu na masharti
- ✓ Lugha ya udadisi ili kujua ukweli wa suala Fulani
- ✓ Maswali balagha-ukichelewa kazini, unataka nini
- ✓ Lugha ya ukali-hakuna kubembelezana tena!
- ✓ Lugha ya maagizo/amrishi-mtu yeyote asipige simu wakati wa kazi
- ✓ Utohozi-mashine,meneja
- ✓ Lugha ya kauli kamilifu ili kueleweka bila utata
- ✓ Lugha ya misimu-sitaki uniletee!
- ✓ Lugha legevu-baadhi ya wafanyikazi huenda hawana kisomo kingi

Lahaja za Kiswahili nchini Kenya

b) Kiamu, kipate, kitikuu, kibajuni, kisiu, kimvita, kijomvu, kingare, kivumbi, kimvita, kingozi
Zozote 3 x 1 = Alama 3

c) Ushahidi kuwa Kiswahili ni lugha ya kibantu.

- ✓ Msamiati wake unalingana na ule wa lugha za kibantu k.m mtu mguu
- ✓ Mpangilio wa sauti kuunda silabi. Una muundo wa KI+KI
- ✓ Mfumo wa ngeli-Kiswahili kama lugha nyingi za kibantu huainisha nomino zake katika ngeli
- ✓ Mnyambuliko wa vitenzi
- ✓ Viishio vya vitenzi katika lugha za kibantu ni 'a'

Zozote 3 x1 = Alama 3

Wale-kiashiria cha mbali✓

q) i) kudhihirisha sauti ya king'ongo. m.f. ng'ombe

ii) Kuonyesha sauti/silabi Fulani imedondoshwa kwenye neno k.m n'sasa-ni sasa

iii)Kuonyesha kuwa tarakimu Fulani imedondoshwa m.f Alizaliwa mwaka' 99 (1×3=alama 3)

4. **ISIMUJAMII** (alama 10)

a) Sifa za sajili ya viwandani

- ✓ Matumizi ya msamiati teule-unda
- ✓ Kuchanganya ndimi-nani yuko duty
- ✓ Sentensi ndefu ndefu ili kutoa taratibu na masharti
- ✓ Lugha ya udadisi ili kujua ukweli wa suala Fulani
- ✓ Maswali balagha-ukichelewa kazini, unataka nini
- ✓ Lugha ya ukali-hakuna kubembelezana tena!
- ✓ Lugha ya maagizo/amrishi-mtu yeyote asipige simu wakati wa kazi
- ✓ Utohozi-mashine,meneja
- ✓ Lugha ya kauli kamilifu ili kueleweka bila utata
- ✓ Lugha ya misimu-sitaki unileteee!
- ✓ Lugha legevu-baadhi ya wafanyikazi huenda hawana kisomo kingi

Lahaja za Kiswahili nchini Kenya

b) Kiamu, kipate, kitikuu, kibajuni, kisiu, kimvita, kijomvu, kingare, kivumbi, kimvita, kingozi

Zozote 3 x 1 = Alama 3

c) Ushahidi kuwa Kiswahili ni lugha ya kibantu.

- ✓ Msamiati wake unalingana na ule wa lugha za kibantu k.m mtu mguu
- ✓ Mpangilio wa sauti kuunda silabi. Una muundo wa KI+KI
- ✓ Mfumo wa ngeli-Kiswahili kama lugha nyingi za kibantu huainisha nomino zake katika ngeli
- ✓ Mnyambuliko wa vitenzi
- ✓ Viishio vya vitenzi katika lugha za kibantu ni 'a'

Zozote 3 x1 = Alama 3